

Яўген БАРАНОЎСКИ

«НАМ ПАТРЭБНА РЭСПУБЛІКА, А НЕ ГУБЕРНЯ»

Гэтыя словы ў пачатку ХХ ст. вымавіў выдатны дзяржаўны і грамадскі дзеяч Беларусі Аляксандр Рыгоравіч Чарвякоў.

У адзін з дзён 2004 г. на пасяджэнні навуковага савета Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь абмяркоўваўся рукапіс дакументальнага зборніку аб урадзе Беларусі, утвораным 1 студзеня 1919 г. Аўтар гэтых радкоў быў супраць уключэння ў доўгачаканую і вельмі карысную кнігу калькавых, стылістычна не апрацаваных запісаў супрацоўнікамі НКУС допытаў Дз.Ф. Жылуновіча і А.Р. Чарвякова ў 30-я гады. Тэма новага яны не давалі, а толькі скажалі вобразы людзей. Але матэрыялы ўвеслі, што, на наш погляд, было памылковым.

У гэтыя дні аднаму з першых твораў беларускай савецкай дзяржаўнасці, старшыні Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта Беларускай ССР з 1920 па 1937 гг., намесніку старшыні Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта Саюза ССР з 1922 па 1937 гг. Аляксандру Рыгоравічу Чарвякову споўнілася бы 122 гады з дня нараджэння.

Ён нарадзіўся ў сялянскай сям'і на Міншчыне. Не паспеў стаць на ногі, як бацькі яго ў пошуках лепшага заробку пакінулі рэвалюцыйнае гняздо і пераехалі ў Вільню. Дыплом выпускніка мясцовага настаўніцкага інстытута ўвёў юнака ў кола беларускай інтэлігенцыі, у якой сельскае настаўніцтва складала значную частку. Пачатак ягонай настаўніцкай дзейнасці супаў з пашырэннем нярускіх моў у адукацыі, зладзенскай справе. Таму яму прыходзілася браць спецыяльныя урокі, каб размаўляць на родных мовах не толькі са школьнікамі-беларусамі, але і з хлапчукамі і дзяўчынкамі літоўскай, яўрэйскай, польскай нацыянальнасці. Ён бачыў у нацыянальных з'явах імкненне людзей да адзінства на аснове прызнання рэлігійнага, нацыянальнага, этнічнага раўнапраўя. Можна сказаць, што ў настаўніцкім дыплومه Чарвякова побач з матэматыкай, мовамі, географіяй, прыродазнаўствам, законам Божым прысутнічала яшчэ адна навука—уменне жыць і ўладжваць пытанні з прадстаўнікамі розных нацыянальнасцяў.

Дні заробку першага працоўнага хлеба на пасадзе вясковага настаўніка былі цікавымі і павучальнымі. Але не ведаў і не здагадваўся Аляксандр Чарвякоў, што амаль у тыя гады ў розных кутках Беларусі таксама распачалі асветніцкую дзейнасць грамадскія і культурныя дзеячы Дзмітры Жылуновіч, браты Іван і Антон Луцкевічы, паэты Янка Купала і Якуб Колас, гісторыкі Мітрафан Доўнар-Запольскі, Вацлаў Ластоўскі, Усевалад Ігнатоўскі. Гэта былі людзі, з якімі ён потым часта сустракаўся напярэдадні і ў час лёсавызначальных перамен.

Знаёмства з жыццяпісам Чарвякова сведчыць, што ён доўгі час ні ў якія палітычныя аб'яднанні не ўступаў. Пералом у яго адносінах да ідэалагічнага самавызначэння адбыўся ў час службы ў царскай арміі, якая праходзіла ў Петраградзе, у кулямётнай роце, у чыне малодшага афіцэра.

У гэтай шматколернай палітычнай лабараторыі Чарвякоў аказаўся адным з нямногіх беларускіх інтэлігентаў, якія ў 1917 годзе, напярэдадні Кастрычніцкай рэвалюцыі, уступілі ў рады большавіцкай партыі.

Чарвякову належыць вялікая роля ў пераўтварэнні Беларусі з «заходняга буферу» у беларускую савецкую нацыянальную дзяржаву. На жаль, гэты працэс яшчэ мала даследаваны беларускімі вучонымі. Але ў архівах захаваліся яго лісты да старшыні Савета Народных

Камісараў РСФСР У.І.Леніна, у якіх ён падвяргае крытыцы расійскія і мясцовыя ваенныя і партыйныя органы ўлады за перашкоды на шляху другога абвяшчэння дзяржаўнай незалежнасці Беларусі, ігнараванне інтарэсаў беларускага этнасу ў эканамічным, культурным і духоўным жыцці.

«**Абвяшчэнне Беларусі нацыянальнай дзяржавай падрыхтавана самім ходам гісторыі**», — неаднаразова падкрэсліваў А. Чарвякоў. Гэта зыходзіла з часоў яго студэнцкай вучобы, з прачытаных ім кніг па гісторыі не толькі беларускіх, а і расійскіх аўтараў — Карамзіна, Салаўёва, Ключэўскага, матэрыялаў губернскіх і ўсерасійскіх перапісаў насельніцтва. Саюзніцай беларусаў у пошуках імі формы дзяржаўнага самавызначэння Беларусі ён шчыра лічыў новую ўладу, якую асабліва паважаў за выданне яшчэ ў лістападзе 1917 года Дэкларацыі правоў народаў Расіі, у якой існаваў спецыяльны пункт аб праве нярускіх народаў на ўтварэнне сваіх самастойных нацыянальных дзяржаў. Менавіта гэты дакумент у сукупнасці з іншымі, мясцовымі, 1 студзеня 1919 года стаў прававой базай аб'яўлення Беларусі самастойнай савецкай рэспублікай. Сам Чарвякоў даў згоду на ўваход у склад першага ўрада БССР у якасці наркома асветы. Разам з іншымі членамі ўрада ён таксама паставіў свой подпіс пад Маніфестам аб з'яўленні на сусветнай палітычнай арэне беларускай савецкай дзяржаўнасці. Але поўнага даверу да яго ў той час яшчэ не было, аб чым сведчыць адсутнасць Чарвякова сярод членаў абранага ў той момант бюро ЦК Кампартыі Беларусі.

Перад намі цікавы, але, на жаль, слаба вывучаны дакумент — дакладная А. Р. Чарвякова як начальніка Рэўваенсавета Заходняга фронту ў ЦК Кампартыі Літоўска-Беларускай Рэспублікі ад 22 мая 1920 года. Каб зразумець яе каштоўнасць, трэба прыняць пад увагу наступнае. Вызваленне Беларусі ад польскіх легіянераў у 1920 годзе паставіла на парадак дня два пытанні: аднаўленне беларускай дзяржаўнасці і падрыхтоўка дзяржаўных работнікаў. Мясцовыя ваенныя і партыйныя органы першае пытанне зводзілі да праблемы ўтварэння Мінскай губерні як нейкага цэнтра Беларусі. А. Чарвякоў засяроджваў галоўную ўвагу на неабходнасці тэрміновай арганізацыі Беларускага рэвалюцыйнага камітэта як правобразы ўрада аднаўляючайся Беларускай рэспублікі.

З поўным тэкстам дакумента можна азнаёміцца ў бібліятэцы